

Kuvataidekasvatuksen historiaa tutkimassa

Pirkko Pohjakallio

Kasvatus & Aika -julkaisuun pyydettiin Kuvataideopetuksen historia-arkiston <<http://tka.uiah.fi/tka>> oppilastöitä kansikuviksi. Samalla julkaisuun toivottiin katsausta lasten taidekasvatuksen historiasta. Näitä kansikuvia on jo julkaistu. Koska ne liittyvät historiahankkeeseen, joka alkoi 20 vuotta sitten, kerron katsauksessani tästä Taideteollisen korkeakoulun taidekasvatuksen osaston historiaprojektista.

Historiaprojekti lähti liikkeelle kouluissa eri aikoina tehdyistä oppilastöistä, joita lahjoitettiin taidekasvatuksen osastolle. Keräsimme kuvia lisää, perustimme kuva-arkiston ja aloimme miettiä, mitä kuvilta voisi kysyä, miten niitä tutkia ja miten sisällyttää taidekasvatuksen historian opinnot opettajankoulutukseemme.

Rakensimme projektissa arkiston kuvista opiskelijoiden kanssa useita teemallisia näyttelyitä, muun muassa vuonna 1992 Helsingin tuomiokirkon kryptan täyttäneen *Sata vuotta kuvista*. Olimme suunnittelemassa Helsingin koulumuseota ja sen ensimmäistä näyttelyä, jossa esiteltiin koululaisten näkemyksiä 1950-luvun Helsingistä. 1990-luvun puolivälissä arkiston aineistosta rakennettiin opiskelijaprojektina *Kuvitella vuosisata* -romppu, jossa kokeiltiin hypermedian ja uuden teknologian mahdollisuuksia alan historian tutkimuksessa. Rompun ensimmäinen versio oli esillä *Kuvitella vuosisata* -näyttelyssä Amos Andersonin taidemuseossa vuonna 1996 Kuvaamataidonopettajain liiton täyttäessä 90 vuotta (ks. Pohjakallio 1996 ja 1998). 2000-luvulla pienempien näyttelyjen ohessa on alettu rakentaa historia-arkistoa verkkoon.

Kuvataidekasvatuksen historiaprojekti

Olimme saaneet 1980-luvun lopussa Taideteolliseen korkeakouluun entisten oppikoulujen varastoissa säilyneitä oppilastöitä. Ensimmäinen kokoelma oli Töölön yhteiskoulun pitkäaikaisen piirustuksen-/kuvaamataidonopettajan Beda Närhin systemaattisesti keräämä oppilastyöarkisto, jonka työt olivat 1930–1960-luvuilta. Beda Närhi oli järjestänyt vuosittain oppilastyönäyttelyitä ja tallettanut nuo ilmeisesti parhaaksi katsomansa kuvat koulun arkistoon. Kyseessä oli aktiivinen ja työhönsä paneutunut opettaja, jonka 40-vuotinen ura on dokumentoituneena oppilastyökokoelmassa (ks. kuvia Taidekasvatuksen kuva-arkisto <http://tka.uiah.fi/tka> hakusanalla Töölön yhteiskoulu tai Beda Närhi).

Kun saimme kuvat käsiimme, ne herättivät monenlaisia ajatuksia, kysymyksiä sekä myös nostalgisia muistoja meissä opettajissa [1], 1940- ja 1950-luvun lapsissa. Tunnistimme niissä omaan lapsuuteemme liittyviä asioita, joita aloimme keskenämme muistella. Olimme itsekkin piirtäneet ja maalanneet samanlaisia kuvia vastaavanlaisista aiheista, kuvien mennyt maailma oli meille hyvin tuttu. Opiskelijamme ihmettelivät ennen muuta kuvien viimeisteltyä ja taitavaa tekniikkaa, jollaista he eivät olleet omana kouluaikanaan tai opetusharjoittelussaan nähneet.

Miten tutkia kuvia?

Kokoelma herätti meissä alan myöhemmissä toimijoissa monenlaisia kysymyksiä koulun taidekasvatuksen tavoitteista, merkityksistä, lasten ja nuorten kuvantekemisestä ja kuvakulttuureista. Miksi kuvat olivat niin erilaisia verrattuna ajankohtaisiin koulutöihin, ja mik-

si toisaalta ajankohtaisetkin kuvat olivat tunnistettavissa koulussa tehdyiksi kuviksi? Kenen kuvista oikeastaan oli kysymys? Miten opettajan vaikutus oli näkyvässä kuvissa? Minkälaisista arvoista, asenteista ja mahdollisesti piilo-opetussuunnitelmista kuvat kertoivat? Mitä oppilaat oppivat kuvia tekemällä? Mitä opettaja oli ajatellut opettavansa? Millaisia kuvia ei ollut kokoelmassa? Kysymyksiä oli paljon. Totesimme, että Suomessa alamme historiaa ei juurikaan ollut tutkittu [2].

Miten olemme nykyiseen tulleet? Kysymys oli ajankohtainen ja kiinnostava myös kansainvälisessä taidekasvatuskeskustelussa, johon aloimme osallistua. Penn State -yliopistossa Yhdysvalloissa järjestettiin taidekasvatuksen historiaa käsittelevä konferenssien sarja. Osallistuin vuoden 1989 konferenssiin, ja sain kutsuttua alan tunnetuimman historian tutkijan Arthur Eflandin Fulbright-professoriksi Taideteolliseen korkeakouluun vuonna 1990. Hänen taidekasvatuksen paradigmoja käsittelevien luentojensa pohjalta käännettiin myöhemmin suomeksi neljää taidekasvatuksen mallia jäsentävä teksti, josta on muodostunut alan klassikko (Efland 1998). Myös Eflandin koulutaidetyyliä (*School Art Style*) käsittelevä artikkeli (1976) on muodostunut klassikoksi herättämälläan kriittisellä keskustelulla ”koulutaiteesta”.

Lapsen kuvallisen kehityksen ja lasten kuvakulttuurien tutkimuksessa tapahtui niin ikään 1980-luvulla paradigman muutos. Aiempi Piaget’n kehitysvaiheajatteluun pohjaava käsitys lasten kuvallisesta kehityksestä (ks. esim. Lowenfeld 1975 [1947]) sai osakseen huomattavaa kritiikkiä. Uusi tutkimus osoitti, että lasten kuvallinen kehitys riippuu oleellisesti kulttuurista, jossa lapsi kasvaa. Kulttuureissa, joissa aikuiset eivät kannusta lapsia kuvalliseen ilmaisuun, toisten lasten tekemät kuvat virittävät kuvallisen ilmaisun muotoja lasten omassa kulttuurissa. Esimerkiksi Japanissa manga-kuvastot ovat selvästi vaikuttaneet lasten piirtämisen ja kuvantekemisen tapoihin. (Ks. Wilson 1997, Wilson & Wilson 1977, 1982, Aronsson 1997.) Antero Salminen on Suomessa kirjoittanut lasten kuvista ja havaitsemisesta jo niin ikään klassikon asemaan nousseissa kirjoituksissaan (ks. Salminen 2005).

Postmoderni käänne, muuttuvat tutkimusparadigmat ja aiempien käsitysten kyseenalaistaminen loivat hedelmällisen keskustelun ja tutkimaan houkuttelevan tilan taidekasvatuksen kentällä. Suomessa alan tutkimus oli vasta alkanut, koska taideteollisen alan koulutus yliopistotasoisena alkoi vasta vuonna 1973, jolloin Taideteollinen korkeakoulu syntyi. Jatko-opinnot käynnistyivät 1980-luvulla. Opettajakuntakin aloitti jatko-opinnot tuolloin.

Käynnistimme 1980-luvun lopussa taidekasvatuksen osastolla alan historian opinnot, historian tutkimusprojektin ja sen puitteissa historia-arkiston.[3] Oppilastöitä oli säilynyt kouluissa, mutta tilan puutteen takia niistä usein haluttiin luopua. Keräsimme näitä kuvia kouluista eri puolilta Suomea. Kouluhallituksen kuvaamataidon kokoelma liitettiin arkistoon 1990. Se sisälsi viraston vuosittain järjestämiin kilpailuihin lähetettyjä oppilastöitä vuosilta 1936–1981.

Uusi historia ja taiteellinen tutkimus

Kuinka sitten tutkia visuaalista historiaamme? Emme olleet historiantutkijoita, mutta alan koulutukseen ja kuvaamataidonopettajan työhön on toki aina kuulunut taidehistoria. Postmodernin käänteen kysymykset niin taiteessa kuin (historian) tutkimuksessa olivat 1980-luvun lopussa ajankohtaisia. Suuriin kertomuksiin ja suuriin miestaiteilijoihin nojaavat taidehistorian opinnot ja kronologinen opetus oli kyseenalaistettu muun muassa feministisen tutkimuksen ja uuden taidehistorian piirissä (esim. Rees & Borzello 1986). Kokemus, merkitykset ja niiden tulkinta nousivat kiinnostuksen kohteiksi.

Aiemmin, esimerkiksi omista taidehistorian opinnoissani 1970-luvulla Helsingin yliopistossa, oppilaiden koulussa tekemät kuvat eivät kelvanneet silloiselle professorille Lars Petterssonille tutkimuskohteeksi. Tilanne muuttui 1980-luvulla, mutta silloinkaan ei taidehistorian professori pitänyt arkistomme kaltaista kokoelmaa riittävän kattavana tutkimuskohteena, koska aineisto oli sattumanvaraisesti syntynyt. Kasvatustieteessä taas kuvat eivät tuolloin olleet tutkimuksen kohteita.

Postmodernin ”uuden” historian myötä aineistolle tai lähteille tehtävät kysymykset olivat 1990-luvulle tultaessa kuitenkin muuttuneet ja tutkimusintressi laajentunut. Mikrohistoriallinen lähestymistapa, toimijoiden käsitysten tutkiminen, lasten ja opettajien kertomukset ja suullinen historia olivat ajankohtaisia. Kiinnostus kohdistui arjen ilmiöihin, naisten, lasten, aiemmin suuriin kertomuksiin kuulumattomien historioihin ja pieniin kertomuksiin. Menneiden aikojen ihmisten kokemukset ja erilaiset osallistujien tulkinnat tulivat uuden historian tutkimuskohteiksi. (Esim. Ginsburg 1996, Korzenik 1993; Kalela 1993; Kalela 2001.)

Nämä uudet ajatukset innostivat historiaprojektin tutkijoita. Olikin sallittua tutkia omaan elämään sekä yksityiseen liittyviä asioita ja ilmiöitä. Historian tutkiminen oli myös identiteetin rakentamista ja sellaisen menneen tutkimista, jonka osa tutkija itsekkin oli. Kun biografinen tutkimus vielä 1980-luvun alussa oli ollut vanhanaikaista, postmodernin myötä elämäkertatutkimus tuli uudella tavalla kiinnostavaksi. Opettajien muotokuvia rakentaessamme törmäsimme erilaisiin näkökulmiin, ideologioihin ja tulkinnan ongelmiin. Opimme, että tutkijan näkökulman määrittely oli oleellista tulkinnan luotettavuuden takia. (Ks. esim. Haavio-Mannila ym. 1995; Korzenik 1999; Leskelä-Kärki 2001.)

Aloimme 1990-luvun alussa tutkia opiskelijoiden kanssa alamme historiaa ensin kartoittamalla ja jakamalla yhteisesti omaa kuvallista historiaamme. Kaivoimme yhdessä tutkittavaksi muun muassa omia lapsuuden ja nuoruuden kuvakokoelmia, perhealbumeja, päiväkirjoja, paperinukkeja, kiiltokuvia ja sarjakuvia. Opiskelimme ja kehitelimme kuvien tutkimisen ja niiden kanssa työskentelyn erilaisia tapoja. Teimme kuvallisesta aineistosta tutkielmia, elokuvia ja multimediaesityksiä käyttäen muun muassa haastatteluja sekä muistelu- ja eläytymismenetelmiä aineiston hankinnassa. Naistutkimuksen innostamana syntyi esimerkiksi fiktiivisiä opettajaelämäkertoja, jotka pohjautuivat haastatteluihin ja dokumentteihin, joissa rakennettiin kuva haastateltujen ihanneopettajasta.

Hypermedia oli 1990-luvun alussa uusi visuaalisen kerronnan keino media- ja elokuvaopinnoissamme. Yhdistimme kuvallisia opintoja ja historian tutkimusta koostamalla omaelämäkerrallisia aineistoja multimediadokumenteiksi, joissa hypermedian keinoin oli mahdollista kuvata samaa ilmiötä eri näkökulmista luomalla linkkejä yhdestä kohteesta useaan muuhun. Opiskelimme kaikki yhdessä, sekä opettajat että opiskelijat, tietokoneen ja erilaisten ohjelmien käyttöä, samoin uusia tutkimusmenetelmiä, kulttuurin- ja historian tutkimuksen sekä taiteellisen tutkimuksen periaatteita.

Välillä kaaos oli melkoinen, mutta opiskelijoiden aiemmin vieroksumat tutkimusopinnot muuttuivatkin kiinnostavaksi uudenlaisen ajattelun opiskeluksi, kun henkilökohtaisen ja kokemuksellisen tiedon mukanaolo oli sallittua ja toivottua. Kun visuaalinen ja materiaallinen tuli tutkimukseen mukaan, huomasimme, että tutkimus voikin olla lähellä sitä mitä taiteilijat ovat aina tehneet, tutkineet ympäröivää maailmaa jonkin materiaalin ja välineen avulla ja keinoin. Totesimme, että historian tutkimus voi olla taiteen tekemisen kaltaista.

Identiteetin tutkiminen nousi niin humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä kuin taiteessaakin tärkeäksi teemaksi 1990-luvulla, ja taiteellisen tutkimuksen problematiikasta käytiin taideyliopistoissa vilkasta keskustelua. Esimerkiksi dokumenttielokuvassa elämäkerran muodostivat suorastaan uudenlaisen genren 1980–1990-luvuilla. Katsoimme opiskelijoiden

kanssa muun muassa Antti Peipon, Kiti Luostarisen ja Lasse Naukkarisen elokuvia, ja ne toimivat jonkinlaisina esikuvina visuaaliselle historiantutkimukselle, jollaista halusimme itsekin tehdä. Historiantutkimuksen ja taiteen tekemisen yhteydet olivat ilmeiset.

Visuaalisen historia

Tutkimusopintojen suuntaaminen alan tradition erilaisiin ilmiöihin viritti kokeilevaa toimintaa, jossa dokumentoimme historia-arkiston aineistosta löydettyjen kuvien tekijöiden muistelua, tallensimme, kuvasimme, nauhoitimme tai etsimme arkistoista kuvien ajankohtiin liittyvää muuta aineistoa, lasten- ja nuortenkulttuuria, esineistöä, rakennettua ympäristöä, ajan kuvakulttuuria ja niin edelleen. Koulurakennusten historia oli yksi kiinnostuksen kohteemme. Miten tila ja miljöö luovat mielentilaa? Muistelijoiden mieliin oli jäänyt koulujen kokoelmien suuret eläimet, säilötyt käärmeet, kasvien kauniit puiset mallit, joita kaikkia käytettiin piirustusten ja maalausten malleina. Myös sokkeloiset koulurakennukset ja kuvaamataidonluokkien takahuoneiden aarteet esiintyivät muisteloissa. Keräsimme valokuvia koulurakennuksista ja luokkatilanteista ja tutkimme muun muassa museoviraston kuvaarkiston koulukuvia omien koulu- ja luokkakuvien vertailuaineistona. Muutokset siinä, millä oppilaat näyttivät valokuvissa, joita oli otettu kouluissa eri aikoina, herättivät monenlaisia kysymyksiä koulusta ja sen kulttuurista. Tällaisten dokumenttiaineistojen, haastattelujen ja vertailuaineistojen avulla teimme luokitteluja. Tietyt teemat alkoivat nousta esiin: *Ihminen* kuvaamisen kohteena ja toimijana, muuttuva *ympäristö* ja ihmisen ympäristösuhde sekä *media* maailmakuvan luoja ja kommunikatio- ja viestintävälineenä.

Kuvitella vuosisata -romppu – uusi teknologia historian tutkimuksessa

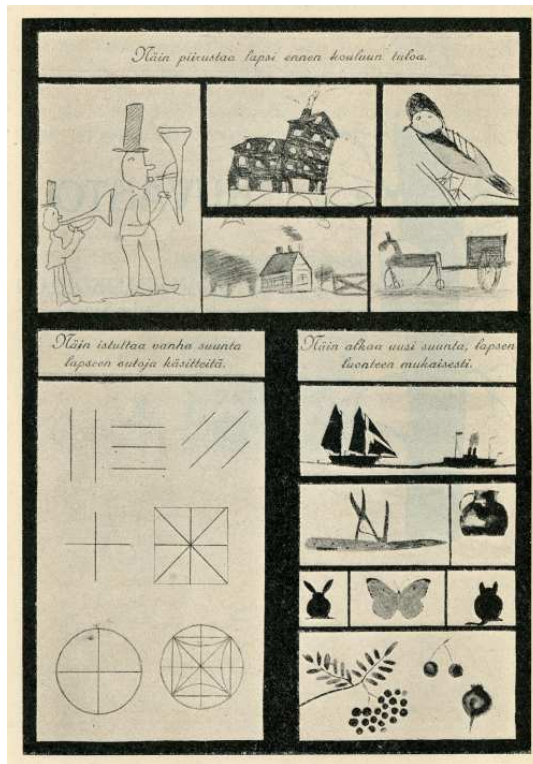
Idea *Kuvitella vuosisata* -hankkeesta syntyi, kun Kuvaamataidonopettajain liiton 90-vuotisjuhla vuonna 1996 oli lähestymässä. Halusimme tuoda alan keskusteluun kysymykset muuttuvista paradigmoista. Koska jo 1990-luvun alussa näytti siltä, että kuvaruutu mitä ilmeisimmin lähitulevaisuudessa tulisi olemaan yleisin käyttöliittymä, halusimme yhdistää uuden teknologian opinnot historiantutkimukseen. Opiskelimme vuorovaikuttaisia ohjelma- ja multimediatyökaluja, jotka innostivat meitä erityisesti visuaalisuudellaan ja ei-linearisella ajattelutavallaan. Aloimme suunnitella ja rakentaa vuonna 1994 multimedia-teosta suomalaisesta 1900-luvun kuvataidekasvatuksen historiasta, romppua, johon perustimme virtuaalisen koulun aulan ja viisi eri ajan luokkaa. Suunnittelimme, että kävijä toimisi ympäristössä historian tutkijan tavoin. Hän voisi löytää tiloista erilaisia lähteitä. Tuomalla ne digitaaliselle tutkimusalustalleen hän voisi vertailla ja saada niistä erilaisia tietoja sekä tulkita niitä. Käytimme *Kuvitella vuosisata* -rompun tekemiseen Macintosh-ympäristöä ja Director-ohjelmaa.

Ihminen, ympäristö ja media olivat teemat, jotka valitsimme työstettäväksi. Halusimme, että rompun käyttäjä voisi tutustua luokissa eri aikojen oppilaisiin ja opettajiin ja liittää heidät ajan ilmiöihin. Tätä varten romppuprojektin opiskelijat rakensivat kertomuksia ja mikrohistorioita dokumenttiaineistojen pohjalta. Näitä rinnastettiin historia-arkiston oppilastöihin ja kirjallisuuden avulla rakennettuihin kuvauksiin koulun arjesta. Opiskelijat haastattelivat myös arkiston kuvien tekijöitä, entisiä oppilaita, opettajia sekä esimerkiksi vanhempiaan ja isovanhempiaan sekä edellisten sukupolvien edustajia näiden taide- ja taideopetuskokemuksista. Tällaiset kohtaamiset ja keskustelut olivat merkittäviä opiskelijoille myös henkilökohtaisesti. Ymmärrys omasta paikasta sekä kuulumisesta tiettyyn sukupolveen ja kulttuuriseen jatkumoon vahvistui.

Kuvitella vuosisata -rompun virtuaalisessa aulassa käyttäjä kohtaa hällisevän eri aikojen

vanhoista valokuvista koostetun ja animoidun oppilasjoukon. Jokaisesta oppilaasta rompun käyttäjä pääsee hiirellä klikkaamalla kyseisen oppilaan ja ajan luokkaan sekä oppilaista kertoviin mikrohistorioihin eli oppilaiden tekemiin päiväkirjoihin, sarjakuviin, satuihin jne. Halusimme antaa oppilaista myös muuta tietoa kuin pelkästään kouluun liittyvää, jotta aika ja historiallinen tilanne tulisi ymmärrettäväksi. Aulassa on myös galleria, josta pääsee katsomaan oppilaiden koulussa tekemiä piirustuksia ja maalauksia eri ajoilta. Aulassa lentelee lisäksi Uno Cygnaeus -patsas Suomen lippu kaulassaan, josta klikkaamalla pääsee tutkimaan suomalaisen koulun historiaa. Aulasta aukeavat ovet viiteen eri ajan koululuokkaan, jotka konstruointiin valokuvien ja muiden visuaalisten dokumenttien pohjalta 3D-tiloiksi. Jokaisen ajan luokasta pääsee myös edellä mainittuihin tiedostoihin esimerkiksi yksittäisestä oppilaasta oppilaista kertoviin osuuksiin, luokan seinillä olevista kuvista galleriaan, dia-projektorista ajan muihin kuvakulttuureihin, pulpetista oppilaiden tarvikkeisiin ja opettajan pöydästä opettajan materiaaleihin (ks. projektista kuvaesimerkein: <http://arted.uiah.fi/insea/century/index.html>).

1. Rompun ensimmäinen luokka käsittelee aikaa 1906–1939. Alkuvuosi valittiin Piirustusopettajayhdistyksen perustamisvuoden mukaan. Yhdistys syntyi kansainvälisen taidekasvatuliikkeen hengessä vuonna 1906. Samana vuonna perustettiin myös Taidetta kouluihin -yhdistys, jossa oli mukana piirustuksen opettajien lisäksi Suomen johtavia taiteilijoita, puheenjohtajana Venny Soldan-Brofeldt (ks. taidekasvatuliikkeestä Tuomikoski-Leskelä 1979).

Kuva 1. Taidekasvatuliikkeen irtiotto 1800-luvun piirustuksenopetuksesta. Kuhlmann

1911, taulu I.

Rompun ensimmäisessä luokassa voi perehtyä myös mikrohistoriaan, joka on tehty arkistoon lahjoitetun Fagerlundin perheen piirustuksia sisältävän kirjan pohjalta. Kirjassa on perheen äidin 1800-luvulla koulussa tekemiä piirustuksia sekä hänen kolmen 1900-luvun alussa syntyneen tyttärensä tekemiä kuvia. Äidin piirustukset liittyvät 1800-luvun piirustuksenopetukseen, muun muassa Stuhlmannin metodiin, josta rompun käyttäjä saa suorittaakseen esimerkkitehtäviä luokan taululle. Tyttären kuvat edustavat jo taidekasvatusliikkeen ja ”lapsen vuosisadan” ajatuksia, joiden mukaan kuvien tuli liittyä lasten omaan elämään. Luokan kuvagalleria on jakautunut Fritz Kuhlmannin kuvaamaan kahteen paradigmaan, 1800-luvun geometriseen piirtämiseen ja 1900-luvun ”uuteen suuntaan, joka alkaa lapsen luonteen mukaan” (Kuhlmann 1911). (Kuva 1.)

Ensimmäisen luokan kuvissa näkyy koulun tärkeä tehtävä rakentaa suomalaisuutta ja kansakuntaa visuaalisten symbolien avulla oppilaiden tietoisuuteen. (Kuva 2.)

Kuva 2. Eläkön Suomi 1917. Vieno Virtanen VB. Helsingin Suomalainen Tyttökoulu. Taidekasvatuksen historia-arkisto.

2. Toinen luokka ajoittuu sota-aikaan (1939–1945). Arkiston sota-ajan kuvissa on yhteisvastuuseen, työhön ja toisten auttamiseen liittyviä teemoja. Kuvissa on myös oppilaiden tarkasti ja huolella kuvaamia lentokoneita, tankkeja, aseita ja sotilaita tunnusmerkkeineen. Sota tai ei – perspektiiviharjoituksia ei 1930–40-luvuilla unohdettu, pakopiste on opittu kuvaamaan vaikka tankkien tai sotilaiden rivistönä (kuva 3).

Kuva 3: Sota-ajan perspektiivioppiä. Stig Nyholm, Tehtaanpuiston yhteiskoulu 1940-luku.

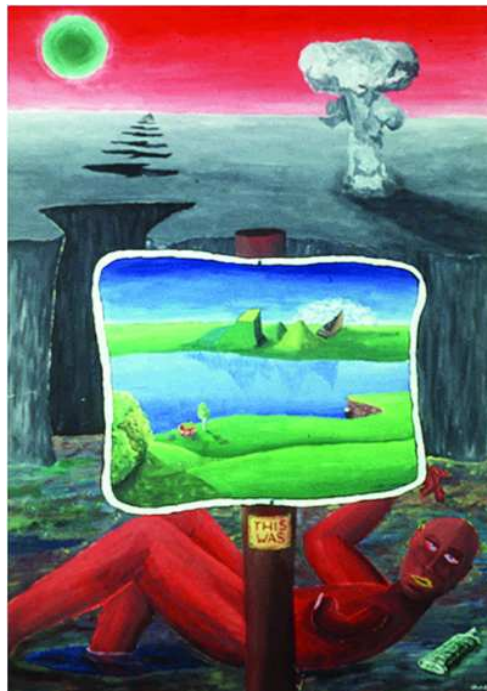
Naisten ja miesten työt erottuvat selvästi kuvissa, myös lapset kuvattiin työnteossa eikä leikkimässä (kuva 4.) Rompun sota-ajan luokassa olevasta tytöstä kertova *Mirjan tarina* pohjautuu historiaprojektin opiskelijan sukulaisen sota-ajan päiväkirjaan ja perheen valokuva-albumien kuviin. Suomalaisuus on tärkeä teema, josta on oma tarinansa myös tässä luokassa. Radiosta opettajanpöydällä suunniteltiin kuunneltavaksi ajan radiolähetyksiä.

Kuva 4. Kesät ennen ja tänä vuonna. Carita Lönnberg 14 v. Tehtaanpuiston yhteiskoulu. 1940-luku.

3. Kolmannen luokan jälleenrakentamisen ajan (1945-1959) oppilastöissä kuvataan muun muassa rakentamista, insinööritaitoa, liikenteen kehittymistä ja avaruuden valloittamista. Suuret laivat, junat ja autot kulkevat oppilaiden kuvissa, tukkijätkät laskevat koskia, rakennustyömaalla muurataan tiiliä, järven jäätä leikataan kesää varten. Kuvat välittävät arjen ja yhteisöllisyyden rakentamisen eetosta. Työn kuvaaminen oli kouluhallituksen kilpailun aiheena kahteen otteeseen 1950-luvulla. (Ks esim. <http://tka.taik.fi/tka/archive/310/preview>; <http://tka.taik.fi/tka/archive/449/preview> ; <http://tka.taik.fi/tka/archive/260/preview> .)

4. Neljännen luokan kuvat 1960–70-luvuilta tuovat kouluun kuvia nuorison kapinasta ja hippiliikkeestä. Sodanvastaiset julisteet ja yhteiskunnalliset teemat ovat myös kouluhallituksen kilpailujen sisältöä. Kuvat kertovat, kuinka joukkotiedotusvälineet muuttavat maailmaa, jossa ympäristöongelmat, sodat ja luonnonkatastrofit saapuvat television myötä olohuoneisiin. (Kuva 5.) Luokassa on myös 12-vuotias tyttö, jonka *Omat jutut*, päiväkirja, paperinuket, sarjakuvat ja sadut kertovat koulun kuvamaailmasta poikkeavin kuvin tytön omasta identiteetin rakentamisesta.

Kuva 5. This was. Timo Vaari 15 v. Kannaksen yhteiskoulu, 1971. Lahti.

5. Viides luokka alkaa 1980-luvun alusta, mutta siinä ei ole loppua, vaan rompun käyttäjää houkutellaan miettimään tulevaisuutta. Lukiolaisryhmä oli kanssamme luomassa tulevaisuuden kuvia, videoita, valokuvia ja tietokoneanimaatioita. Luokka rakennettiin yhden harjoittelukoulumme, Itäkeskuksen koulun, kuvaamataituluokan kaltaiseksi. Vappu-Liisa Hakalehto, joka toimi koulussa silloin opettajana, oli sisustanut luokkansa puutarhamaiseksi tilaksi, jossa oli valtavia viherkasveja, antiikkihuonekaluja, kristallikruunuja, sohvia,

entisten oppilaiden ja heidän lastensa valokuvia sekä tietysti myös oppilaiden tekemiä kuvia ja installaatioita. (Kuva 6.) Rompun käyttäjä voi tutustua entisten oppilaiden muisteluihin ja keskusteluihin. Luokassa on myös historiaprojektiin osallistuneen opiskelijan koulutöitä, joista hän keskustelee entisen opettajansa kanssa.

Kuva 6. Vappu-Liisa Hakalehdon kuvisluokka Itäkeskuksen koulussa oli yksi historiaprojektin tutkimuskohde. Ks. Pärssinen 2000 ja <http://arted.uiah.fi/insea/century/index.html> viimeinen kuva.

Romppua varten valmistettiin Director-ohjelmalla sekä kuvallisia dokumentteja että erilaisia kirjallisia tutkielmia. Käyttöliittymän suunnitteluun, tilojen, välineiden, materiaalien ja kouluarkkitehtuurin tutkimiseen käytettiin paljon aikaa. Lopulta vain pieni osa tästä kaikesta saatiin sisällytettyä demoversioon, joka oli nähtävillä Amos Anderssonin taidemuseossa syksyllä 1996 esillä olleessa *Kuvitella vuosisata* -näyttelyssä. Työtä jatkettiin näyttelyn jälkeen testaamalla ja kehittelemällä romppua edelleen.

1990-luvun lopussa teknologian kehitys oli kuitenkin niin nopeaa, että muutaman vuoden kuluttua käyttämästämme ohjelmasta ei enää saanut päivityksiä. Romppujen tulevaisuuteen ei ollut sellainen kuin mitä oli kuviteltu, minkä lisäksi 1990-luvun lopussa visuaalisuus ja kuvat oleellisesti yleistyivät verkkoympäristössä. Nyt ei romppudemomme enää aukea kuin vanhoilla Mac-tietokoneilla, mutta projektiin osallistuneiden kymmenien opiskelijoiden ja muutaman opettajan ajattelu kyllä muuttui projektissamme. Totesimme myös, että rompun tekeminen oli paljon innostavampaa kuin useimpien romppujen käyttäminen, koska olimme kehittämässä tutkivan opiskelun avulla uudenlaista toimintakulttuuria, jossa ylitimme monenlaisia perinteisiä opiskeluun, tieteeseen ja taiteeseen liitetyjä rajoja.

Historiaprojekti ja verkkoarkisto nyt

Moni meistä historiaprojektin alussa mukana olleista keskittyi muutaman vuoden ajan omaan jatko-opiskeluunsa ja väitöskirjaansa (Kankkunen 2004; Pohjakallio 2005). Prosesin kuluessa syntyi myös joitakin graduja (esim. Miettinen & Vitikainen 1997; Hyttinen &

Lukkarinen 1998; Hyvönen 2001). *Kuvitella vuosisata* -rompun testausten yhteydessä jäi kuitenkin elämään ajatus jatkuvasti päivittyvästä digitaalisesta kuvataideopetuksen verkkoarkistosta. Sitä lähdettiin kehittämään erilaisiin opintoihin liittyen pienimuotoisesti kokeillen. Opetusharjoittelijat ovat tallentaneet 1990-luvun lopusta saakka kenttäkouluissa syntyneitä oppilastyötä suljetussa verkkoympäristössä. Samassa ympäristössä on ollut mahdollista keskustella harjoittelua ohjaavan opettajan kanssa opiskelijan ideoista ja vaihtaa ajatuksia.

Taideoollisen korkeakoulun Taidekasvatuksen osaston historia-arkiston kansainvälisenkin ainutlaatuinen kokoelma haluttiin kuitenkin saada laajan yleisön saataville. Tavoitteena oli lisäksi kartuttaa kokoelmaa niin, että kouluissa tehtävä työ tallentuisi kaiken aikaa arkistoon. Koska fyysiset tilat olivat jo aikaa sitten käyneet aivan liian pieniksi, verkkoarkisto oli ratkaisu taidekasvatuksen muistin tallentajaksi.

Taidekasvatuksen osasto on ylläpitänyt OPM:n erillismäärärahan turvin Sivuaieverkostoa, joka on koontunut eri yliopistojen kuvataideopetuksen didaktikkoja kehittämään yhdessä opetusta. Yliopistojen välisten verkkokurssien kehittämissyöryhmien lisäksi on ollut ryhmä, jossa on suunniteltu verkkoarkistoa, joka palvelisi yhteistä muistia, mutta samalla toimisi opetuksen ajankohtaisena peilinä. Koska fyysiset arkistotilat käyvät aina ahtaiksi tai niitä ei monissa kouluissa ole ollenkaan, verkkoarkisto tarjoaisi myös yksittäisille kouluille paikan, jossa voi nähdä mitä koulussa tehdään ja on tehty. Taidekasvatuksen kuva-arkiston nykytila on nähtävissä sivulla <<http://tka.taik.fi>> ja tekijöistä on tietoa osoitteessa <http://tka.taik.fi/tka/about>.

Otamme ilolla vastaan kommentteja, kritiikkiä, ehdotuksia ja ideoita! (pirkko.pohjakallio@taik.fi)

Viitteet

[1] Projektia olivat kanssani perustamassa Maria Laukka ja Marjo Räsänen.

[2] Paula Tuomikoski-Leskelä 1979 ja Eeva-Maija Viljo 1980 ovat tehneet pioneerityötä alan historian tutkimuksessa. Viljo opetti 1970-luvulla kuvaamataidon opetuksen osastolla ja ohjasi mm. alan opettajakoulutuksen historiaa käsittelevän lopputyön (Katajamäki ym. 1973).

[3] Historiaprojektissa on ollut mukana taidekasvatuksen osaston opettajia ja opiskelijoita sekä kentän opettajia. Ensimmäisenä tehtävänä oli 1990-luvulla kuvataideopetuksen historiaa ja muutoksia ilmentävän kuva-arkiston kerääminen. Kokoelmassa oli 1990-luvun lopussa noin 50 000 oppilastyötä, joista noin 10 000 oli luetteloitu alkuperäiseen File Maker -tiedostoon. Lisäksi arkistossa on kirjoja, opetusmateriaalia, mallitauluja, leikekirjoja ym. vastaavaa materiaalia 1800-luvun alusta 1990-luvulle, muutama tuoreempikin. (Ks. Images in Time 1992.)

Lähteet ja kirjallisuus

Kirjallisuus

Aronsson, Karin 1997. *Barns världar – barns bilder*. Stockholm. Natur och Kultur.

Efland, Arthur D. 1976. *The School Art Style: A Functional Analysis*. *Studies in Art Education*, 17 (2), 37–44.

Efland, Arthur D. 1990. *A History of Art Education: Intellectual and Social Currents in Teach-*

- ing Visual Arts. New York and London: Teachers College, Columbia University.
- Efland, Arthur D. 1992. History of Art Education as Criticism: On the Use of the Past. Teoksessa: Patricia Amburgy, Donald Soucy, Mary Ann Stankiewicz, Brent Wilson, Marjorie Wilson (Eds.): The History of Art Education: Proceedings from the Second Penn State Conference, 1989. Reston: The National Art Education Association, 1-11.
- Efland, Arthur 1998. Taidekasvatuksen opetussuunnitelmia tutkimassa. (Curriculum inquiry in art education: A model approach. The Ohio State University 1983.) Suom. Virpi Wuori ja Marjo Räsänen. Julkaisematon opintomoniste. Taidekasvatuksen osasto. Taideteollinen korkeakoulu.
- Ginzburg, Carlo 1996. Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Suom. Aulikki Vuola. Helsinki: Gaudeamus.
- Haavio-Mannila, Elina, Hoikkala, Tommi, Peltonen, Eeva & Vilkko, Anni (toim.) 1995. Kerro vain totuus. Elämäkertatutkimuksen omaelämäkerrallisuus. Helsinki: Gaudeamus.
- Images in Time 1992. Toim. Laukka, Maria; Lähteenaho, Merja, Pohjakallio, Pirkko. Helsinki: Faculty of Art Education, University of Industrial Arts.
- Kalela, Jorma 1993. Aika, historia ja yleisö. Kirjoituksia historiantutkimuksen lähtökohdista. Turku: Poliittisen historian laitos, Turun yliopisto.
- Kalela, Jorma 2001. Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia. Teoksessa Kalela, Jorma & Lindroos, Ilari (toim.), Jokapäiväinen historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 11–25.
- Kankkunen, Tarja 2004. Tytöt, pojat ja erojen leikki: sukupuolen rakentuminen koulun kuvataideopetuksen arjessa. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Korzenik, Diana 1990. Women Doing Historical Research. *Studies in Art Education* 32 (1), 47–54.
- Korzenik, Diana 1993. Art Making and Education. *Disciplines in Art Education: Contexts and Understanding*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Kuhlmann, Friz 1911. Piirustusopetuksen uudet suunnat. Suom. Toivo Talvi. Helsinki: Kansanopettajain osakeyhtiö Valistus.
- Lowenfeld, Viktor 1975 [1947]. *Creative and mental growth* / Viktor Lowenfeld, W. Lambert Brittain. New York (NY): Macmillan.
- Leskelä-Kärki, Maarit 2001. Kerrottu elämä. Naishistorioitsija ja toisen ihmisen historian kirjoittaminen. Teoksessa Kalela, Jorma & Lindroos, Ilari (toim.), Jokapäiväinen historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 98–120.
- Piironen, Liisa & Salminen, Antero 1996. Kuvitella vuosisata. Taidekasvatuksen juhlaKirja. Helsinki. Taidekasvatuksen osasto. Taideteollinen korkeakoulu.
- Pohjakallio, Pirkko 1996. Kuvitella vuosisata. Vuosisata koululaisten piirtämänä. Teoksessa Piironen, Liisa & Salminen, Antero Kuvitella vuosisata. Taidekasvatuksen juhlaKirja. Helsinki: Taidekasvatuksen osasto, Taideteollinen korkeakoulu, 18-29.
- Pohjakallio, Pirkko 1998. New and Old: Multimedia as a Tool for Providing Interpretation and Meaning: Reflections on the Finnish Art Education History Project. *Journal of Art and Design Education (NSEAD)*, 17 (3), 303-310.
- Pohjakallio, Pirkko 2005. Miksi kuvista? Koulun kuvataideopetuksen muuttuvat perustelut. Helsinki: Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 60.
- Rees, A.L. & Borzello, F. (toim.) 1986. *The New Art History*. London: Gamden Press.
- Salminen, Antero 2005. Pääjalkainen. Kuva ja havainto. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu, 13–85.
- Tuomikoski-Leskelä, Paula 1979. Taidekasvatus Suomessa I. Taidekasvatuksen teoria ja käytäntö koulupedagogiikassa 1860-luvulta 1920-luvulle. Jyväskylän yliopisto: Taidekasvatuksen laitos.
- Viljo, Eeva-Maija 1980. Jyväskylän seminaarin piirustuksenopetus 1863–1898. Piirustuksen

aseman cygnaeuslaisessa työkoulussa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitoksen julkaisuja 1.

- Wilson, Brent 1974. The superheros of J.C. Holz plus an outline of a theory of child art. *Art Education* 27 (8), 2–9.
- Wilson, Brent 1992. Children's Schooled and Unschooled Images from the Nineteenth and Early Twentieth Centuries: Art Education, Cultural Hegemony, and the "Intentions" Surrounding Three Sets of Visual Artifacts. In Patricia Amburgy, Donald Soucy, Mary Ann Stankiewicz, Brent Wilson, Marjorie Wilson (Eds.): *The History of Art Education: Proceedings from the Second Penn State Conference, 1989*. Reston: The National Art Education Association, 226–233.
- Wilson, Brent 1997. Child Art, Multiple Interpretations, and Conflicts of Interest. In Kindler, Anna M. (Ed.). *Child development in art*. Reston, VA: The National Art Education Association, 81–94.
- Wilson, Brent & Wilson Marjorie 1977. An iconoclastic view of the imagery sources in the drawings of young people. *Art Education* 30 (1), 5–11.
- Wilson, Brent & Wilson, Marjorie 1982. *Teaching Children to draw: A guide for teachers and parents*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Julkaisemattomat lopputyöt, Taidekasvatuksen osasto, Taideteollinen korkeakoulu

- Katajamäki, Guje, Nikunen, Leena, Pohjakallio, Pirkko, Räsänen, Riitta 1973. Katsaus piirustuksen/kuvaamataidon opettajien koulutukseen 1800-luvulta nykypäiviin. Taideteollinen oppilaitos. Kuvaamataidon opettajaosasto.
- Hyttinen, Päivi 1998. Matka mediaan. Kuvitella vuosisata -demon visualisointi, käyttöliittymän suunnittelu ja testaus opintoprojektina. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Hyvönen 2001. Kuva kompassina: näkökulmia viiteen opettaja Dagmar Kemilän maisema-aiheeseen oppilastyöhön vuosilta 1944-1946. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Lukkarinen, Heli 1998. Ehdotus: näkökulmia neljästä 1930-luvun esinekuvasta. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Miettinen, Paula 1997. "Kauneus jalostaa": Anna Sahlstén taiteilijana, piirustuksenopettajana ja Piirustusopettajayhdistyksen puheenjohtajana. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Pärssinen, Katri 2000. "Tää on pelkkä ylistyslaulu mulla": Vappuliisa Hakalehdon kertomus kuvaamataidonopettajuudestaan. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.
- Vitikainen, Salla 1997. Kuvitella Suomalainen: multimediakäsikirjoitus. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.

Digitaaliset lähteet

Kuvataideopetuksen arkisto <http://tka.taik.fi/tka>

Kuvitella vuosisata -projektin esittely <http://arted.uiah.fi/insea/century/index.html>

Pirkko Pohjakallio on taidepedagogiikan professori Taideteollisessa korkeakoulussa.